

Přeložila
Kristína
Karabová

MARTHA
GELLHORN

PÄŤ VÝLETOV DO PEKLA

PÄŤ VÝLETOV DO PEKLA

MARTHA
GELLHORN

preložila
Kristína
Karabová

Copyright © Martha Gellhorn 1978

Translation © Kristína Karabová 2021

Design & layout © Elena Čániová 2021

Cover photo © Robert Capa / Magnum Photos / Profimedia 2021

Slovak edition © Laputa/Literárna bašta 2021

ISBN 978-80-99944-68-9

9		PREDSLOV
13	01	AKREDITÁCIA
21	02	TIGRE PÁNA MA
81	03	VYSTRÁJANIE NA LODIACH
141	04	DO AFRIKY
303	05	JEDEN POHL'AD NA MATIČKU RUS
357	06	ČO KOHO NUDÍ?
367	07	NEZÁVER

OBSAH

PREDSLOV

Síce nemôžeme byť všetci ako Marco Polo alebo Freya Stark, ale aj tak milióny z nás cestujú. Veľkí cestovatelia, živí či mŕtvi, majú svoju osobitnú triedu – profesionáli, čo nemajú páru. No a my amatéri a amatérky, aj keď zažívame okamihy slávy, sa tiež unavíme, klesneme na duchu, zakúšame trpkosť. Veď kto na cestách nepočul, nepovedal či nepomyslel si niečo ako: „Preboha, zase mi stratili batožinu?!“ „To sme merali celú tú cestu len pre toto?“ „Prečo musia robiť taký hrozný rámus?“ „Tomuto hovoríte izba s výhľadom?“ „Radšej by som mu dala do držky než prepitné!“

My sme však vytrvalé, v snahe uvidieť svet robíme, čo môžeme, a – úspešne prenikneme všade. A potom po návrate nenachádzame ochotné ucho, ktoré by si vypočulo naše cestovateľské príhody. „Aký bol výlet?“ pýtajú sa. „Úžasný,“ hovoríme. „V Tbilisi som videla...“ Sklený pohľad. A len čo slušnosť dovoľí, alebo aj skôr, rozhovor sa znovu zvrtnie na miestne správy – klebety, najnovší politický škandál, čo kto čítal, čo dávali večer v telke. Ľudia sa budú radšej baviť o počasí, než aby museli počúvať naše rozjarené správy z Kodane, Grand Canyonu či Káthmandu.

Jediný aspekt našich ciest, ktorý zaručene priláka pozornosť publika, je katastrofa.

„Čože? Zhodila ťa ťava pri Veľkej pyramíde a zlomila si si nohu?“ „Naháňala si vreckára po galérii a po celom Neapole a stratila si všetky cestovné šeky spolu s pasom?“ „Zamkli ťa a zabudli na teba, keď si bola vo Viipuri v saune?“ „Otrávil sa na hostine v Druze z baraních očí?“ Ľudia sú už takí. Ledva-ledva vyčkajú, kým skončíme, aby mohli vykladať príhody o tom, ako trpeli v cudzine oni. Je to tak – svoje katastrofy si ceníme, pretože tu máme nad veľkými cestovateľmi navrch. Veľkí cestovatelia sú síce na svoju prácu výborne usposobení, ale chýba im vtip.

Ja sama čítam cestopisy málokedy, oveľa radšej cestujem. Táto kniha nie je cestopis, ako sa patrí. Začína mojou akreditáciou, aby ste verili, že viem, o čom hovorím, a pokračuje tými najlepšimi z najhorších ciest. Vyberala som zo širokej palety a teraz, keď už je to všetko za mnou, spomínam na cesty s nehou. Všetci amatérski cestovatelia zažili nejaké tie príšerné cesty: dlhšie, kratšie, skôr či neskôr, také či onaké. Ako študentka katastrof podotýkam, že na útrapy reagujeme všetci rovnako: rozklepane a namrzené počas nich a hrdo, keď je po nich. Človeku nič tak nezvýši sebavedomie, ako keď prežije.

Cestovanie si vyžaduje ozajstnú vytrvalosť a je to čoraz horšie. Pamätáte si tie časy, keď existovali nosiči, nie únoscovia? Pamätáte si dobu, keď hotely stavali a boli dokončené ešte pred vašim príchodom? Pamätáte sa, keď veľké odbory neštrajkovali práve vtedy, keď ste odchádzali alebo prichádzali? Pamätáte sa, keď sme na raňajky dostávali štedré porcie masla a džemu a nie tie malé tégliky? Pamätáte sa, keď sa na počasie dalo spoľahnúť? Pamätáte sa, keď ste výlet nemuseli plánovať ako dajakú vojenskú operáciu a nemuseli ste si nič dopredu rezervovať ani skladať zálohu? Pamätáte sa, keď bolo Stredomorie ešte čisté? Pamätáte sa, keď ste ešte boli človekom a nie ovcou zhromaždenou na letiskách,

železničných staniaciach, vlekoch, v kinách, múzeách, reštauráciách medzi ďalšími ovcami? Pamätáte sa, keď ste vedeli, koľko za vaše peniaze dostanete v cudzej mene? Pamätáte sa, keď ste sebavedomo očakávali, že všetko pôjde hladko, a ak sa všetko nepokazilo, nepovažovali ste to za zázrak?

Síce nie sme hrdinskí ako veľkí cestovatelia, ale aj my amatéri a amatérky sme životaschopné plemeno. Bez ohľadu na to, aká katastrofálna bola naša minulé cesta, nikdy nestrácame nádej na tú ďalšiu. Bohvie prečo.

AKREDITÁCIA

Nápad napísať túto knihu som dostala, keď som sedela na jednej mizernej plážičke na západnom cípe Kréty v obklopení premočenej topánky a zhrdzaveného šerbla. Okolo mňa smeti vyprodukované ľudstvom. Doľahol na mňa deprimujúci pocit, že som takto prežila celý svoj život – čo tak ho tu už aj dožiť? Podobná čierna hodinka sa do cestovateľovej duše môže vkradnúť kdekkoľvek a v ktorúkoľvek hodinu.

Túto stoku mi nenavrhol ani neodporučil nikto. Našla som ju sama bez cudzej pomoci, keď som skúmala mapu počas lacného nočného letu do Heraklionu. Ešte som so sebou bola aj spokojná, že aká som zrazu praktická: pred skokom do neznáma som zatelefonovala do gréckej turistickej agentúry v Londýne a zohnala si mapu Kréty, zoznam hotelov a zvyčajný cestovateľský balast, napísaný obvyklým kvetnatým štýlom. Čítanie do lietadla.

Ďaleko od hlavného mesta osamotene čupelo v zálive miesto zvané Kastelli – s jedným dvojhviezdičkovým hotelom. Presne to, čo potrebujem – ďaleko od turistických trás, dvojhviezdičkový hotel je určite roztomilá tavernička, čistá, bez tečúcej vody, altánok s révou. Predstavovala som si Kastelli ako neskazenú rybársku dedinku, za zlatistou plážou zhluknuté domčeky ako kocky cukru.

Celý deň si budem plávať v krásnej vode (účel cesty) a večer budem chlipkať ouzo pod altánkom s révou a za mesačnej noci pozorovať rybárov, hopkajúcich ako Zorba.

Z Heraklionu do Kastelli to tromi autobusmi trvalo toľko ako z Londýna do New Yorku Jumbo Jetom. Vo všetkých autobusoch vyhrávali arabské odrhovačky. Kastelli tvorili dve ulice s podsaditými cementovými obydliami a obchodmi, Egejské more bolo v nedohľadne. Dvojhviezdičkový hotel bola dvojposchodová betónová škatuľa a moja izba bola nora s celým zástupom mŕtvych múch, rozpučenými komármi po stenách a chumáčmi prachu plachtiacimi po podlahe. Miestni obyvatelia, neprekvapivo, pôsobili, ako keby ich kváril nemý smútok, to isté platilo aj na majiteľa dvojhviezdičkového hotela, kde som bola, tiež neprekvapivo, jedinou hostkou. Na budovu pošty naproti mojej izby nejaký politický nadšenec namaloval veľké čierne heslo. Prvé slovo bolo *Amepikanoi* a nepotrebovala som vedieť po grécky, aby mi došlo, že to znamená *Amíci, choďte domov!* Tak na to môžete vziať jed, rada, nemôžem sa dočkať, keď poslúžim. Lenže stadiaľto nebolo úniku; ďalší autobus išiel až na druhý deň poobede.

Vyvinula som nadľudské úsilie, aby som sa dostala do tejto pasce s cieľom zaplávať si, a tak si veru aj zaplávam. Ranná dvadsaťminútová prechádzka popri opustenej továrni a nejakých ohavných prázdnych vilách ma zaviedla do kaviarne pri mori, ktorá ponúkala otrasné jedlo a toaletu spoločne naplnenú plesnivými zemiakmi. Takže na pláž, miniatúrne smetisko, kam more vyplavilo odpadky, ktoré sa pridali k pokrčeným cigaretovým krabičkám, plechovkám, špinavým novinám a fľašiam po predošlých plavcoch. Každopádne, nikto tam nebol, voda vyzerala byť v poriadku, pokojná a priezračná s piesčitým dnom, aj keď na plávanie príliš plytká. Za malým výbežkom sa beleli spenené vlny,

pre odhodlanú plavkyňu nijaká prekážka. No hneď, ako som dosiahla hlbokú vodu, ma schmatol prúd a začal ma hnať na západ. Ďalšia zastávka Malta.

Máme sa učiť zo skúseností, lenže tie sú tak na starú belu, ak si na ne človek spomenie, až keď je príliš neskoro. Šermujúc rukami smerom k brehu, spomenula som si, ako ma na Mauríciu istý čas unášal kruhový prúd, ktorý ma zobral na rýchlu a strašidelnú okružnú jazdu okolo ostrova. Také prúdy môžu byť nepríjemnou vlastnosťou veľkých izolovaných ostrovov, čo je informácia, ktorú by bolo vhodné vedieť. Len pred pár minútami som samu seba varovala, aby som sa na spiatočnej ceste nenechala oplieskať o výbežok, no už o pár minút som urobila všetko preto, aby som sa oň nechala oplieskať, prichytila som sa ho prstami, nechtami, spláchlo ma, prichytila som sa znovu, až kým sa mi nepodarilo vytiahnuť sa späť do tichej chránenej zátoky. Teraz som trochu zadýchaná a zúfalá sedela na pláži a zo škrabancov mi tiekla krv.

Où sont les plages d'antan? Kdeže len tie lanské pláže sú? Pamätám si, keď na plážach boli iba morské riasy, žiadne smeti, pamätám si, keď boli bezpečné a často také prázdne, že som bola ich jedinou nahou užívateľkou. Zátoky okolo karibských ostrovčekov, vodné korytnačky a zelený Níl; zálivy na Kube obklopené džungľou; Mexiko zo strany Mexického zálivu i zo strany Pacifiku; pláže v závetří dáždnikovcov pri pobreží Var, stredomorské pobrežie Talianska až nadol ku Kalábrii, Costa Brava a úžasná pláž v Zarauze; úchvatné pláže v štáte Washington; míle bieleho piesku pri Indickom oceáne v Keni. Moja skutočná láska je príroda; moja špeciálna láska – to nádherné spojenie mora a zeme – bola nenávratne preč, sprznená a rozdupaná. Moje možnosti sa okresali na opovrhnutiahodnú kopu svinstva pri Kastelli. Budúcnosť čierna ako uhlie sa nado mnou znášala – nedá sa ísť nikam,

kde by to za niečo stálo. To už môžem cestovanie rovno zavesiť na kliniec.

Prestať cestovať? Ale, ale. Nejak som to svoje zúfalstvo nechala zájsť ďaleko. Bola som predsa na omnoho horších miestach než Kastelli. Veď aj milióny ďalších cestovateliek a cestovateľov sa vydávali na cesty s veľkými nádejami a končili symbolicky medzi rozmočenou topánkou a hrdzavým šerblom. Nebola som žiadnou výnimkou, moje nešťastie nebolo v ničom špeciálne. Voči cestovaniu som bola v rovnakom vzťahu ako leopard voči svojim škvrnám. Cestovateľkou som bola celý svoj život, počnúc detstvom – električky v mojom rodnom meste ma odviezli až do Samarkandu, Pekingu, Konštantínopolu, na Tahiti. Tým najmocnejším kúzlom boli pre mňa vždy názvy miest. Stále to tak je. Išla som si tvrdo za svojím už od svojich dvadsiatich piatich, keď som sa rozhodla, že by bolo dobré vidieť všade všetko a všetkých a písať o tom všetkom.

Žiadalo sa ľudí navradiť, tak som to spravila. Ak sa nedokážem poučiť z vlastných skúseností, aspoň ich môžem využiť. Čo s týmto dlhým a bohatým zoznamom príšerných ciest, keď som skončila v takejto stoke? Mrnčať je nepatričné, hor sa do práce. Práca je najlepším liekom na zúfalstvo. Okej. Fajn. Súhlas. Ale najprv musím vypadnúť z Kastelli.

Problémom je, že skúsenosti sú vám bez pamäti nanič. Seriózni cestopisci nielenže vidia a chápu všetko dookola, ale ešte aj učene odkazujú na dejiny, literatúru či súvisiace cesty. A ja som si ani nemohla spomenúť, kde všade som bola. Mám pocit, že mám od narodenia slabú pamäť, tak ako má niekto od narodenia slabé srdce či členky. Zabúdam na miesta, ľudí, udalosti a knihy rovnako rýchlo, ako ich čítam. Všetky tie veľkolepé výhľady, pri cestovaní tá najväčšia radosť, sú rozmazané. A čo sa dátumov týka – ktorý rok, ktorý mesiac? –, situácia je beznádejná. Stále čakám na to slúbené

obdobie, ktoré vraj prichádza s postupujúcim vekom, keď človek zabúda na to, čo si dal na raňajky, ale zato minulosť sa rozjasní ako jarný deň, ako nejaká vlastná *show son et lumière*. Ibaže ja viem presne, čo som mala na raňajky, a ak sa posnažím, dokážem zrekonštruovať hlavné udalosti minulého mesiaca. Ale minulosť – tá je zahalená v oblaku, cez ktorý kde-tu presvitajú líče.

Na najslabšie okamihy niektorých príšerných ciest sa nedalo zabudnúť, lenže ja som potrebovala podrobnosti. Takže vôbec po prvý raz v živote som začala prehľadávať svoje staré papiere. Archeológia v obývačke. Túlavý spisovateľ si ako valiaci sa kameň bez machu na povrchu uchováva iba minimum papierov. Listy mojej matke, ktorá si prezieravo uchovala z celkovej lavíny asi desať percent, a deväť denníkov naškrabaných len preto, aby som si pripomenula, kde som v ten-ktorý rok bola, a na ktoré som odvtedy ani nepozrela, potom akési zmätočné poznámky a kadejaké uverejnené i neuverejnené úryvky a ústrižky. Z prehrabávania som bola nešťastná. Záblesky z minulosti boli vtipné, ale aj smutné, pretože tie roky, a s nimi aj ľudia, boli preč. A pamäť sa mi kalila čoraz viac, nie menej. Zrejme bolo potrebné zmeniť prístup.

Pred výberom toho najlepšieho z najhorších ciest by som si v prvom rade mala pamätať, ktoré krajiny som navštívila. Pod návštevou mám na mysli to, že som v krajine zostala dostatočne dlho na to, aby som sa dozvedela niečo o miestnom živote a zvyklostiach. Nie ako India (India vtedy), kde som pristála v Karáči, napochytre som si prezrela kravy a chudobné schrastavené deti a potom som si to pekne namierila späť na letisko s tým, že musím preč. Alebo Francúzska Guyana, kde som strávila len tri znechutené hodiny. Alebo taká Venezuela či Filipíny, totálny výpadok. Išlo to pomaly. Krajiny sa mi v hlave často vynárali v noci.

Naveľa som ten zoznam dala dokopy: päťdesiattri krajín vrátane každého štátu USA s výnimkou Aljašky.

Keď som sa pokúšala vybaviť si ostrovy, pamäť mi vybledla a zlyhala. Karibik je posiaty ostrovmi, preto je ľahšie pamätať si názvy tých štyroch, kde som nebola: Barbuda, Barbados, Isla de Margharita, Jamajka. A grécke ostrovy od Korfu po Rodos s hrbou ostrovčekov medzi nimi a Capri a Ischia a Sicília a Malorka a Elba a Korzika a Gozo a Comino a Bermudy a Bali a Honolulu a Havaj a Guam a Midway a Wake a Macao a Gran Canaria a Sao Miguel a pravdepodobne aj ďalšie.

Tu je zoznam krajín, usporiadaných halabala tak, ako sa mi vynárali v hlave. Francúzsko, Veľká Británia (štyri časti), Nemecko, Rakúsko, Švajčiarsko, Lichtenštajnsko, Taliansko, Španielsko, Andorra, Kanada, Mexiko, Kuba, Grécko, Surinam, Haiti, Dominikánska republika, Čína, Hongkong, Barma, Malajzia, Holandsko, Východná India, Portugalsko, Fínsko, Holandsko, Dánsko, Švédsko, Poľsko, Rusko, Kamerun, Čad, Sudán, Keňa, Uganda, Tanzánia, Egypt (vrátane egyptského a neskôr izraelského pásma Gazy), Izrael, Libanon, Jordánsko, Juhoslávia, Luxembursko, Maurícius, Tunisko, Maroko, Alžírsko, Thajsko, Južný Vietnam, Turecko, San Maríno, Írska republika, Československo, Kostarika, Malta a krížom-krážom Spojenými štátmi americkými.

Nakopnutá týmto pamäťovým cvičením sa mi v hlave spustila štatistika. Počítam, že z týchto krajín som do dvadsiatich štyroch cestovala opakovane, od dvoch výletov do holandskej Východnej Indie až po nespočetné cesty po Európe, Karibiku a východnej Afrike. Žila som v siedmich krajinách, kde som si zriadila jedenásť trvalých bydlísk, základní, z ktorých som podnikala cesty. Bydlisko je byt alebo dom, ktorý si prenajmete, kúpite, alebo keď to nemáte v hlave pohromade, postavíte. Ja som postavila jeden a pol domu v dvoch kraji-

nách a stavba domu je podľa mňa oveľa horšia než akákoľvek príšerná cesta. Znamená to, že začnete od nuly s predstavou, že tam istý čas, možno aj po zvyšok života, budete bývať. Potom to bydlisko niekoľko rokov používate a opustíte, obvykle aj so všetkým príslušenstvom.

Bydliská sa líšia od dočasných zariadených obydlí, z ktorých som si pamätala sedemnást, kým som sa prestala snažiť. Niektoré dočasne zariadené obydlia predchádzali trvalým bydliskám, iné boli spojené s prácou, ale väčšinou to boli – a naďalej aj sú – nory, kde sa človek zašije a píše. Doma, nech je to kdekoľvek, vás stále niečo vyrušuje. Preto sa usádzam v dočasných zariadených obydliach v cudzom prostredí, kde nikoho nepoznám a kde vstupujem do symbiotického vzťahu s písacím strojom. To sa volá stacionárne cestovanie, v protiklade k cestovaniu pohyblivému, a zbožňujem ho. Aj keď je práca nevyhovujúca, zariadenie ošumelé, ja mám svoju starostlivo vybranú scenériu, more či hory, a z toho plynúce radosť.

Je veru veľmi čudné, že človek ohýba svoj konárik a ten zostáva ohnutý. Kto by to bol povedal, že premávanie sa v električkách v detstve môže zanechať taký trvalý následok? Žiadny iný spôsob života by ma toľko a tak dlho nezaujímal a budem v ňom pokračovať, až kým ma neprejde chuť uvidieť viac zo sveta a z toho, čo sa v ňom deje.

O samotnom cestovaní mi však nikdy, napriek prebrázdnenému povrchu zemskeému, písať nenapadlo. Tu to je.